

Eelnõu

**Ajalooliste looduslike pühapaikade piiritlemise ja
kaitse korraldamise alused**

Tartu Ülikooli looduslike pühapaikade keskus

2009-2014

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
Õiguslik alus	4
2. Ajaloolise loodusliku pühapaiga definitsioon ja loetelu.....	5
2.1. Ajaloolise loodusliku pühapaiga definitsioon.....	5
2.1.1 Loodusliku pühapaiga määratlemise lähtekohad	5
2.1.2 Looduslike pühapaikade peamised rühmad	5
3. Loodusliku pühapaiga piiritlemine	6
4. Pühapaigas kaitstavad väärtused.....	7
5.1 Kaitsmise eesmärgid	7
5.2 kaitsmise eeltingimused	8
6. Kaitse korraldamine	8
6.1 Üldised põhimõtted.....	8
6.2 Pühapaigas on keelatud.....	8
6.3 Pühapaigas on lubatud	9
6.4 Pühapaiga kaitsevööndis on keelatud	10
6.5 Pühapaiga kaitsevööndis on lubatud:.....	10
6.5 Pühapaiga mõjuala	11
6.6 Taotletav keskkonnaseisund	11
6.7 Tähistamine.....	11
Koostamisel.....	11
Lisad.....	11
1. Ekspertiisiakti kirjeldus	11
2. Seletuskiri	11

Sissejuhatus

Ajaloolistel looduslikel pühapaikadel on Eesti rahvuskultuuri ja identiteedi jaoks oluline tähendus ning nende näol on tegemist ka Euroopa kultuuriruumi ulatuses haruldaste ja väärtuslike mälestistega. Samas on looduslikel pühapaikadel Eesti ühiskonnale oluline olevikuline väärtus rahvakultuuri ja identiteedi, usuvabaduse, piirkondliku arengu ja virgestuse valdkonnas. Ajalooliste looduslike pühapaikadega seotud vaimne kultuuripärand saab avalduda ning nendega seotud religioosseid tavasid saab järgida eelkõige ajaloolistes looduslikes pühapaikades. Seepärast on pühapaikade piiritlemisel ja kaitse korraldamisel väga oluline käsitleda lahutamatult koos nende mälestiste vaimset ja materiaalsset kultuuripärandit ning looduskeskkonda.

Möödunud sajandite jooksul on looduslike pühapaiku oluliselt kahjustatud. Enamuse pühapaikade algupärast seisundit on rikutud ning paljud pühapaigad on kas osaliselt või terviklikult hävinud. Pühapaikade ajaloolise välisilme taastumine on pikaajaline looduslik protsess, mida tuleb teadlikult suunata.

Looduslike pühapaiku on seni uuritud valdavalt Tartu Ülikooli looduslike pühapaikade keskuse juhtimisel. Aastatel 2008-2013 on täies mahus inventeeritud Muhu, Juuru, Põlva ja Võnnu kihelkond ning Kuusalu kihelkonna põhjaosa. Vähendatud meetodika alusel on pühapaiku kaardistatud Hargla, Räpina, Kambja ja Kanepi kihelkonnas. Uuringute käigus on leitud ja inventeeritud 280 looduslikku pühapaika või nende asukohta. Saadud andmete põhjal võib eeldada, et ülejäänud sajakonnas kihelkonnas on võimalik täiemahuliste ja kiirete uuringute korral kaardistada veel 4000 pühapaika. Uuringutega viivitamise korral on lähiajal hävimas kuni 2600 pühapaika. Eelnevast lähtudes on ajaloolised looduslikud pühapaigad üks kõige enam ohustatumaid mälestisi Eestis.

Ajaloolise loodusliku pühapaiga piiritlemise, kaitse alla võtmise, kaitse korraldamise ja viidastamise eesmärk on seal asuva materiaalse ja vaimse kultuuripärandi ja selle lahutamatuks osaks oleva looduskeskkonna väärtuste hoidmine, ala seisundi parandamine, ning selle uurimise võimaluste tagamine ja edasiandmine järeltulevatele põlvetele.

Õiguslik alus

Looduslike pühapaikade piiritlemisel ja kaitse korraldamisel lähtutakse järgmistest siseriiklikest õigusaktidest, rahvusvahelistest lepetest ning suunistest:

Eesti Vabariigi Põhiseadus (RTI, 28.06.2007, 43, 311)

Eesti riigi kultuuripoliitika põhialused (RT I 1998, 81, 1353)

Kultuuripoliitika põhialused aastani 2020 (Riigikogu eelnõu 04.02.2014)

<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=692f4e81-0b81-4953-8801-69b40504fb6f&>

Muinsuskaitseeadus (RT I 2002, 27, 153)

Looduskaitseeadus (RT I 2004, 38, 258)

Kultuuriväärtusega asja ajutise kaitse alla võtmise ja kaitse lõpetamise kord Vastu võetud Vabariigi Valitsuse 10. septembri 2002. a määrusega nr 287 (RT I 2002, 77, 455)

Kultuurimälestiseks tunnistamise ja kultuurimälestiseks olemise lõpetamise kord Vabariigi Valitsuse 10. septembri 2002. a määrus nr 286 (RTI, 17.09.2002, 77, 454)

Mälestise tähistamise kord ja tähise kujutis, Kultuuriministri määrus 17.06.2011 nr 12 (RT I, 22.06.2011, 9)

[Arheoloogiapärandi kaitse Euroopa konventsioon](#) - Vastu võetud 16. jaanuaril 1992.a. Vallettas. (Eesti Vabariigi poolt alla kirjutatud 03.05.1996.a. Strasbourgis; ratifitseeritud 23.10.1996.a., RT II 1996, 36/37, 134)

[Ülemaailmse kultuuri- ja looduspärandi kaitse konventsioon](#) - Vastu võetud Pariisis 16. novembril 1972.a. (ratifitseeritud 05.04.1995.a., RT II 1995, 10, 53)

Vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioon (RT II 2006 19, 51)

ÜRO Põlisrahvaste õiguste deklaratsioon

http://web-static.vm.ee/static/failid/298/Polisrahvaste_deklaratsioon_EST.pdf

IUCN. Looduslikud pühapaigad. Juhend kaitsealade valitsejatele. Vastu võetud 2008.

<http://www.fl.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=547570/Guidelines.pdf>, e.k.:
http://www.maavald.ee/failid/IUCN_SNS_Estonia.pdf

Kultuuriministeriumi valdkondlik arengukava 2008-2012 "Eesti ajaloolised looduslikud pühapaigad. Uurimine ja hoidmine".

<http://www.muinas.ee/files/P%C3%BChapaikade%20arengukava.doc>

Idsete (püha)paikade kaitse ja haldamise suunised. Hiite Maja SA 2012

http://hiis.ee/files/Suunised_ek.pdf

Akwé: Kon`I suunised. Bioloogilise mitmekesisuse konventsiooni sekretariaat 2004

<http://hiis.ee/files/Akw%C3%A9KoniSuunised.pdf>

2. Ajaloolise loodusliku pühapaiga definitsioon ja loetelu

2.1. Ajaloolise loodusliku pühapaiga definitsioon

Ajaloolised looduslikud pühapaigad on loodusliku välisilmega paigad, millega seostub ohverdamisele, pühakspidamisele, ravimisele, palvetamisele vm usulisele või rituaalsele tegevusele viitavaid folkloorseid, arheoloogilisi, ajaloolisi, etnoloogilisi vm andmeid. Mõiste hõlmab maa-alasid ja üksikmälestisi, mille aktiivse kasutamise algus ulatub 20. sajandist varasemasse aega. Erandina käsitletakse ajalooliste looduslike pühapaikadena ka uuemaid ristipuid, millega seostub ajalooline matusekombestik.

Ajaloolised looduslikud pühapaigad võivad olla nii kompleks- kui üksikmälestised. **Kompleksmälestised** hõlmavad teatud maa-ala, mille piires võib eristada konkreetseid usulise või rituaalse tähendusega **üksikmälestisi** (nt pärimuse või toponüümide põhjal erilist tähendust kandvad puud, allikad, kivid, vared või lohud hiiealal).

Maa-alana määratletud mälestiste puhul hõlmab loodusliku pühapaiga mõiste ka maastiku pinnavorme, seal paiknevaid üksikobjekte ja taimestikku.

Looduslik pühapaik (inglise keeles *sacred natural site*) on rahvusvaheliselt kasutatav mõiste, mis Rahvusvahelise Looduskaitseliidu (IUCN) määratluse kohaselt tähendab maa- või veela, millel on rahvastele ja kogukondadele eriline vaimne tähendus.

2.1.1 Loodusliku pühapaiga määratlemise lähtekohad

- Rahvaluulelised ja etnoloogilised andmed – arhiividesse talletatud ja elav kohapärimus, sh 18.–20. sajandi allikapublikatsioonides ja kodu-uurimuslikes materjalides sisalduv teave.
- Toponüümid – paiga sakraalsust (nt püha, hiis/iis, (h)ie, ohvri-, ravi-, taara- ukvms), samuti rituaalseid tegevusi ja ravimistoiminguid või ravitavaid haigusi (nt silmaläte, maa-aluste kivi) väljendavad kohanimed.
- Arheoloogilised andmed: leiud ja leiuteated, pühapaigale viitavad kaevamistulemused.
- Ajaloolised andmed: kroonikates, ajaloolistel kaartidel jt kirjalikes allikates leiduv teave.
- Elav traditsioon (nt ravivee võtmine, ravimine, ohverdamine jms) või sellele viitavad märgid (nt sepanaelad puutüves, kivile viidud annid).

2.1.2 Looduslike pühapaikade peamised rühmad

1. Paigad/ maa-alad, mis võivad hõlmata erinevaid üksikmälestisi (sh hiie-traditsiooni ja toponüümikaga seotud paigad, salud ja metsad).

2. Üksikmälestised:

- a. kivid;
- b. üksikud puud, puuderühmad ja metsad;
- c. veekogud:

- i. allikad;
 - ii. jõed ja ojad;
 - iii. järved jt seisuveekogud;
 - iv. merealad (karid, madalikud).
- d. maastikuvormid:
- i. positiivsed pinnavormid: mäed, künkad, saared, soosaared;
 - ii. negatiivsed pinnavormid: orud, lohud, augud, karstilehtrid;
 - iii. muud pinnavormid: pangad, koopad jt.
- e. kivivared;
- f. ohvriaiad;
- g. ohverdamissunduse jt riitustega seotud teeäärsed paigad;
- h. kalmed, millega või millel paiknevate looduslike üksikobjektidega (kivid, puud) seostub traditsioon pühadusest ja ohverdamisest;
- i. katolikuaegsete kabelite looduslikud asupaigad.
3. Muud kombetalitustega seotud paigad:
- a. üksikud ristipuud ja ristipuude rühmad;
 - b. lautsipuud;
 - c. muude maagiliste tegevustega (nt ilma muutmine, mehelesaamis- ja viljakusmaagia, kodukäija tõrjemaagia) seotud objektid.

3. Loodusliku pühapaiga piiritlemine

1. Ajaloolised looduslikud pühapaigad on kinnismälestised, mille piiritlemisel ja kaitsevööndi määramisel lähtutakse kultuuripärandi vaimsete ja materiaalsete avaldumisvormide ning selle looduskeskkonna kaitsmise vajadusest ning maakorralduslikest nõuetest.

2. Iga pühapaiga piiritlemisel lähtutakse selle tüübist ja kasutusotstarbest, sellega seotud vaimsest ja materiaalsest kultuuripärandist, mälestise seisundist, praegusest kasutusviisist ja ümbritseva keskkonna tingimustest.

3. Piiritlemise esmaseks objektiks on vaimse ja/või materiaalse kultuuripärandiga seotud konkreetne loodusobjekt ja/või pinnavorm (näiteks: allikas, puu, kivi, pank, mägi, org), või pinnavormilt keskkonnast eristamatu ala (näiteks suurema veekogu osa).

4. Pühapaiga maa-alaks määratakse ainelise ja materiaalse kultuuripärandi ning selle avaldamiseks vajaliku looduskeskkonna hoidmiseks ja seisundi parandamiseks vajalik maa-ala.

5. Ühendmälestisest pühapaiga koosseisu arvatakse selle maa-alal asuvad kalmed ja muud arheoloogiamälestised ning enne 20. sajandit kasutusele võetud kogukondlikud

kiige-, tule-, tantsu- jm kohad, mis võivad olla seotud pühapaiga sihtotstarbelise kasutamisega (nt kalmed Purtse Hiimäel).

6. Ümbruskonnast eristuva pinnavormiga mälestise piiritlemisel järgitakse selle pinnavormi looduses tajutavaid piire, v.a juhul, kui rahvapärimus ja/või muud ajaloolised allikad selle selgelt välistavad.

7. Pühapaiga piiritlemisel järgitakse maakorralduslikke nõudeid viisil, mis ei kahjusta loodusliku pühapaiga terviklikkust.

8. Pühapaiga piiri kulgemine maastikul peab olema kirjeldatud selgelt ja üheselt mõistetavalt defineeritud punktide/objektide ja joonte abil.

9. Pühapaiga maa-alal asuvate hoonete, teede, trasside jm rajatiste alune pind arvatakse pühapaiga koosseisu.

10. Hiie v.m suurema pindalaga pühapaiga piires olevad kultuuriväärtusega väiksemad loodusobjektid esitatakse kaitse alla täiendavalt eraldi mälestistena, kuid nende piire eraldi ei määratleta (v.a piirangute tsoneerimisel).

11. Sõltuvalt pühapaiga iseloomust ja seisundist võidakse vajadusel selle maa-ala jaotada erinevate piirangutega tsoonideks.

4. Pühapaigas kaitstavad väärtused

(1) Loodus:

1) looduslike pühapaikade erinevate väärtuste kandjaks ja esmaseks kaitsmise objektiks on maapind ja selle looduslik seisund;

2) materiaalse kultuuripärandi hoidmiseks ja vaimse kultuuripärandi avaldumiseks vajalik looduskeskkond ja selle eluskoosluse vaba areng.

(2) Aineeline kultuuripärand:

1) muinas-, kesk- ja uusaegset kultuurikihti ja esemeid sisaldav pinnas ja põlispuud;

2) muinas-, kesk- ja uusaegsed rajatised, mis on seotud pühapaiga sihtotstarbelise kasutamisega.

(3) Pühapaigas ja sellega seoses avalduda võiv vaimne kultuuripärand:

1) ajaloolised kohanimed;

2) koha- ja perepärimus;

3) teadmised maastiku omadustest

4) uskumused;

5) tavad ja käitumisnormid;

6) ravimisoskused;

7) rahvuslik ja piirkondlik identiteet.

5. Kaitsmise eesmärgid ja eeltingimused

5.1 Kaitsmise eesmärgid

Ajaloolise loodusliku pühapaiga kaitsmise ja seal kehtestatavate kitsenduste eesmärk on tagada konkreetse loodusobjekti ja/või maa-alaga seotud vaimse ja materiaalse

kultuuripärandi (k.a pühapaiga traditsiooniline sihtotstarbeline kasutamine) ning selle avaldumiseks vajaliku looduskeskkonna säilimine, selle seisundi taastumine, uurimine ja edasiandmine järeltulevatele põlvetele.

5.2 kaitsmise eetingimused

Ajaloolise loodusliku pühapaiga kaitse alla võtmise eetingimuseks on:

- 1) vaimse ja või ainelise kultuuripärandi olemasolu;
- 2) pühapaiga kui loodusobjekti täpsed asukohtaandmed;
- 3) pühapaik kui loodusobjekt on vähemalt osaliselt säilinud.

6. Kaitse korraldamine

6.1 Üldised põhimõtted

1. Pühapaigas kehtestatavad kitsendused ning lubatud ja soovitatavad tegevused peavad tagama selle seisundi säilimise või paranemise.
2. Ajaloolise loodusliku pühapaiga kaitse korraldamisel arvestatakse, et tegemist on sakraalobjektiga, mille kaitsmine on vajalik m.h põhiseadusliku usuvabaduse tagamiseks.
3. Iga pühapaik piiritletakse ning selle kaitsekord ja piirangute leevendused määratakse ekspertiisiakti alusel.
4. Kaitse korraldamisel tekkiva võimaliku kaitstavate väärtuste vahelise huvide konflikti korral eelistatakse olulisemat väärtust.
5. Ajaloolised pühapaigad vajavad keskkonna ning miljööväärtusliku ruumi ja/või parandamist. Igasugune füüsilise keskkonna muutmine, mis kahjustaks ökoloogilist tasakaalu ning vaimset ja materiaalselt kultuuripärandit, s.h ajalooliste religioossete tavade järgimist, on keelatud. See puudutab kõiki nii pühapaiga sisese kui ka -välise infrastruktuuri aspekte (kuivendustööd, niisutussüsteemid, teed, parklad, tarad, hooldusrajatised, objektid pühapaiga külastajate teenendamiseks jne).
6. Osaliselt säilinud pühapaigas kaitstakse selle säilinud osa ja sellega seotud väärtusi.
7. Kitsenduste määramisel kasutatakse pühapaiga ja selle kaitsevööndi alal vajadusel erinevate leevendustega vööndeid.
6. Pühapaigaga seotud vaimse kultuuripärandi avaldumise, ainelise kultuuripärandi ning looduskeskkonna kaitseks võib pühapaiga asukohtaandmete avaldamise keelata.

6.2 Pühapaigas on keelatud

Pühapaigas on keelatud järgmised tegevused (v.a punkt 6.3 sätetsatud erandid):

1. kinnistu või krundi maakasutuse sihtotstarbe ja piiride muutmine;
2. ehitamine, sealhulgas ehitise laiendamine juurde-, peale- või allaehitamise teel, ning lammutamine;

4. pühapaika seda kahjustavate või selle ilmet muutvate objektide, sealhulgas teisaldatavate objektide (kiosk, müügipaviljon, välikohvik vms), valgustuse, tehnovõrkude ja –rajatiste, reklaami jm teabe paigaldamine, ehitusmaterjalide jm esemete ladustamine, samuti muul viisil mälestise ilme muutmine;

5) algupärasest erinevate ja algupäraseid matkivate ehitusmaterjalide kasutamine;

6) teede, trasside ja võrkude rajamine ning remontimine;

7) puude ja põõsaste raiumine, pügamine, istutamine ja juurimine, niitmine, karjatamine ja maa harimine;

8. mootorsõidukiga liiklemine, helivõimenduse kasutamine ja sportimise korraldamine;

9. rohkem kui 50 osavõtjaga sündmuste korraldamine (v.a 6.3.1 sätestatud tegevused).

6.3 Pühapaigas on lubatud

1. Ööpäevaringselt ajalooliste religioossete tavade järgimine (pühapaigas viibimine, eraviisiline ja ühine palvetamine, andide jätmine, ravimine, nõu pidamine jms);

2. pühapaiga sihtotstarbeliseks kasutamiseks mõeldud traditsiooniliste rajatiste (lõkkekoht, hiiesaun, hiieait, püstkoda, tara, värav jms) ehitamine eksperthinnangu ja seadustega ette nähtud projektdokumentatsiooni ja kaitse korraldaja loa alusel;

3. pühapaiga ajaloolise iseloomu ja loodusmiljööga sobivate loodus-, muinsus- ja kohaliku kaitse tähise ning teabetahvli paigaldamine viisil, mis ei ohusta pühapaiga loodus- ja kultuuripärandit ning ei takista pühapaiga vaadeldavust ja sihtotstarbelist kasutamist;

4. pühapaiga sihtotstarbelise kasutamisega mitte seotud ehitiste ning rajatiste ja trasside lammutamine ning loodusliku pinnavormi taastamiseks vajalike pinnasetööde tegemine eksperthinnangu ja seadustega ette nähtud projektdokumentatsiooni ja kaitse korraldaja loa alusel;

5. kinnistu või krundi maakasutuse sihtotstarbe ja piiride muutmine pühapaiga kaitse-eesmärkide täitmiseks;

6. võõrliikide raie v.m hävitamine;

7. olemasoleva loodusliku või kultuurrohumaa kõlviku või istanduse kasutamine (v.a karjatamine ja maaviljeluslikud mullatööd);

8. olemaoleva õueala kasutamine, hoonete, rajatiste ja trasside kasutamine ja remontimine ekspertiisis näidatud tingimustel;

9. allika taastamine või puhastamine ekspertarvamuse alusel ja arheoloogi juuresolekul.

6.4 Pühapaiga kaitsevööndis on keelatud

1. Pühapaika ümbritseb (selle välispiirist alates) 50meetiline kaitsetsoon, kui ekspertiisiga pole määratud teisiti.

2. Pühapaiga kaitsevööndis on keelatud järgmised tegevused (v.a punkt 6.5 sätestatud tegevused):

1) kinnistu või krundi maakasutuse sihtotstarbe ja piiride muutmine;

2) ehitamine, sealhulgas ehitise laiendamine juurde-, peale- või allaehitamise teel, ning lammutamine;

3) pühapaigale avanevate kaugvaadete sulgemine rajatiste, trasside ja välireklaamiga, teisaldatavate objektidega (kiosk, müügipaviljon, välikohvik vms), ehitusmaterjalide jm esemete ladustamisega;

4) kraavitamine ning pinnase- jm kaevetööd, mis võivad mõjutada pinnaselähedase põhjavee taset;

5) helivõimenduse kasutamine, rohkem kui 50 osavõtjaga sündmuste korraldamine (v.a p. 6.3.1 tegevused);

6) lageraie, karjatamine ja maa harimine.

6.5 Pühapaiga kaitsevööndis on lubatud:

1. eksperthinnangu alusel kinnistu või krundi maakasutuse sihtotstarbe ja piiride muutmine, kui see on vajalik pühapaiga kaitse-eesmärkide täitmiseks;

2. pühapaiga sihtotstarbeliseks kasutamiseks mõeldud traditsiooniliste rajatiste (lõkkekoht, hiiesaun, hiieait, püstkoda, tara, värav jms) ja pühapaiga teenindamiseks vajalike ja paikkonna ajaloolist ehituslaadi järgivate hoonete, trasside ja rajatiste (teenindushoone, käimla, parkla, tee jms) ehitamine eksperthinnangu ja seadustega ette nähtud projektdokumentatsiooni ja kaitse korraldaja loa alusel;

3. pühapaiga ajaloolise iseloomu ja loodusmiljööga sobivate loodus-, muinsus- ja kohaliku kaitse tähise ning teabetahvli paigaldamine viisil, mis ei takista pühapaiga vaadeldavust;

4. kõrvaliste ehitiste, rajatiste ja trasside kasutamine, remontimine, lammutamine ning loodusliku pinnavormi taastamiseks vajalike pinnasetööde tegemine eksperthinnangu ja seadustega ette nähtud projektdokumentatsiooni ja kaitse korraldaja loa alusel.

5. võõrliikide raie v.m keskkonnasõbralikul viisil hävitamine;

6. olemasoleva põllumajandusmaa ja õueala ja hoonete sihtotstarbeline kasutamine;

7. metsa valgustus- ja valikraie.

6.5 Pühapaiga mõjuala

1. Pühapaiga mõjuala on pühapaiga kaitsetsooni ümbruskond, kus toimuvad tegevused võivad mõjutada kaugvaateid pühapaigale või pühapaiga ökoloogilist tasakaalu.
2. Pühapaiga mõjualas on keelatud mistahes tegevused, mis võivad püsivalt sulgeda olulisi kaugvaateid sellele või muuta pühapaiga ökoloogilist tasakaalu, s.h rikkuda tavapärasest helikeskkonda.

6.6 Taotletav keskkonnaseisund

Koostamisel

6.7 Tähistamine

Koostamisel

Lisad

1. Ekspertiisiakti kirjeldus

Iga kaitse alla esitatava pühapaiga kohta koostatakse ekspertiisiakt, kuhu kantakse:

- esitamise kuupäev;
- ekspertiisiakti koostaja nimi ja amet;
- pühapaiga koordinaadid ning mälestise ja selle piiranguvööndi piiride üksikasjalik kirjeldus;
- pühapaiga asendiplaan, millel on näidatud ajaloolise pühapaiga piirid, kaitse alla võetava mälestise piirid, piiranguvööndi piir, üksikmälestis(t)e asukoht/asukohad, muude kultuurimälestiste, loodus- või KOV kaitse alla kuuluvate objektide asukohad, piirid või piiride kulgemise suund, hõlmatud või piirnevate katastriüksuste piirid või piiride kulgemise suund;
- mälestise ja selle kultuuri- ja loodusväärtusega osade sõnaline kirjeldus ja fotod;
- ülevaade paigaga seotud folkloorsetest, etnoloogilistest, arheoloogilistest, ajaloolistest, loodusteaduslikest ja muudest andmetest;
- ülevaate pühapaigas säilinud materiaalse ja vaimse kultuuripärandi väärtustest;
- andmed mälestise maa-alal ja piiranguvööndis asuvate muude kaitsealuste objektide kitsenduste kohta;
- mälestise kaitse-eesmärkide kirjeldus;
- pühapaigas kehtestatavad kitsendused, kitsenduste leevendused ja taotletava keskkonnaseisundi kirjeldus.

2. Seletuskiri

koostamisel